

Ortadoğu Araştırmaları Merkezi
مركز دراسات الشرق الأوسط
Center for Middle Eastern Studies

ANALİZ316
NİSAN 2024

TÜRKİYE-İRAK İLİŞKİLERİNDE MEVCUT GİDİŞAT: EŐKİ ENGELLERİ AŞARKEN YENİ YÖNELİMLER

WATHEQ_AL-SADOON

Telif Hakkı

Ankara - TÜRKİYE ORSAM © 2024

ISBN:978-625-8175-64-6

9 786258 175646

Bu çalışmaya ait içeriğin telif hakları ORSAM'a ait olup, 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca kaynak gösterilerek kısmen yapılacak makul alıntılar dışında, hiçbir şekilde önceden izin alınmaksızın kullanılamaz, yeniden yayımlanamaz. Bu çalışmada yer alan değerlendirmeler yazarına aittir; ORSAM'ın kurumsal görüşünü yansıtmamaktadır.

Yayınlanma Tarihi: 24 Nisan 2024

Ortadoğu Araştırmaları Merkezi

Adres : Mustafa Kemal Mah. 2128 Sk. No: 3 Çankaya, ANKARA

Telefon : +90 850 888 15 20

Eposta : info@orsam.org.tr

Fotoęraflar : Anadolu Ajansı.

“Bandrol Uygulamasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelięin 5'inci maddesinin ikinci fıkrası çerçevesinde bandrol taşıması zorunlu değildir”

TÜRKİYE-IRAK İLİŞKİLERİNDE MEVCUT GİDİŞAT: ESKİ ENGELLERİ AŞARKEN YENİ YÖNELİMLER

Yazar Hakkında

■ Watheq Al-Sadoon

2020 yılından bu yana Ortadoğu Araştırmalar Merkezi (ORSAM) bünyesinde Arap Çalışmaları Direktörü olarak görev yapmaktadır. 2018-2020 yılları arasında ORSAM 'da Irak Çalışmaları uzmanı ve 2015-2018 yılları arasında ORSAM'da misafir araştırmacı olarak çalışmıştır. New York IIE Uluslararası Yüksek Öğretim Enstitüsünden bir araştırma programını yürütmek üzere araştırmacı unvanı (2014-2017) alan Sadoon, Musul Üniversitesinde öğretim üyesi (2003-2018), Musul Üniversitesi Bölgesel Araştırmalar Merkezinde kıdemli araştırmacı (2008- 2018) ve Musul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesinde kurum dışı öğretim görevlisi (2008-2017) olarak faaliyet yürütmüştür. Yüksek lisans derecesini 2000 yılında Bağdat el-Bekr Yüksek Askerî Çalışmalar Üniversitesi, Askerî ve Stratejik Bilimleri Bölümünde, doktorasını ise Uluslararası İlişkiler Tarihi alanında tamamlamıştır. Hâlihazırda TRT Arapça ve Anadolu Ajansında siyasi analist olarak çalışmalarına devam etmektedir. Yazmış olduğu kitaplar Çağdaş Irak-Türk İlişkilerinde Güç ve Zafiyet Etkenleri (2017), Arap Körfezi Ülkelerinde Siyasi Kararın Yapımı (2013), Çağdaş Kafkas Tarihi Araştırmaları (2011), Irak ve Arap Körfez Ülkeleri'dir (2010). Bilimsel ve hakemli dergilerde yayımlanmış araştırmaları; dergi, gazete ve web sitelerinde, Irak meseleleri, güvenlik stratejisi ve uluslararası ilişkiler konularında yayımlanmış birçok makalesi bulunmaktadır. Uluslararası, yerel ve Arap düşünce kuruluşlarında konferanslar ve araştırmalarda yer almıştır. Ayrıca, çeşitli üniversiteler, araştırma merkezleri ve kurslarda ders vermiştir. Ders verdiği konular içerisinde uluslararası ilişkiler tarihi, bilimsel araştırma metot ve programları, uluslararası ilişkilerde güvenlik boyutu, uluslararası bölgesel güvenlik, askerî stratejiler ve silahlı çatışmalar, güvenlikle ilgili krizler, göçmen ve göç konularının medyatik sunumunun metot ve programları yer almaktadır.

İÇİNDEKİLER

- 3** GİRİŞ
- 5** MEVCUT TÜRKİYE-IRAK İLİŞKİLERİNİN DOĞASI
- 8** KALKINMA YOLU PROJESİ: EKONOMİ, SİYASET VE GÜVENLİĞİ ŞEKİLLENDİRİYOR
- 14** IRAK PETROLÜNÜN TÜRKİYE ÜZERİNDEN İHRACATI SORUN MU FIRSAT MI?
- 18** SU MESELESİ
- 21** SONUÇ

GİRİŞ

Türkiye ve Irak arasındaki ilişkiler her zaman her iki ülke için de önemli olmuştur, her iki ülke de bu ilişkiyi ihmal edemez. Türkiye'ye Irak'taki gelişmelere dikkat etmek ve tepkide bulunmak üzere motivasyon sağlayan üç ana unsur mevcuttur. Bunlardan birincisi, tarihi ve coğrafi nedenlerdir. Türkler ve Iraklılar yaklaşık bin yıl boyunca tek bir devlet çatısı altında (Selçuklu İmparatorluğu, Osmanlı İmparatorluğu) birlikte yaşamışlardır ve şu anda 378 kilometrelik sınırı paylaşan komşu iki ülkedir. Bu mirasın, ilişkilerinde seçkin iş birliği yollarına zemin hazırlaması beklenmektedir. İkinci motivasyon unsuru ise gücün getirdiği avantajlardır; Türkiye şu anda bir sanayi, ticaret ve tarım ülkesi olmanın yanı sıra bölgesel bir güçtür. Sürekli olarak kazan-kazan çerçevesinde bölge ülkeleriyle ortaklık ve ekonomik iş birliği fırsatları aramaktadır. Irak zengin bir ülkedir ancak her şeye ihtiyacı vardır; Irak ekonomisinin tüm

sektörleri ve mevcut altyapısı yeniden inşa ve imar gerektirmektedir ve Türkiye kendisini bu rollere etkin bir şekilde katılabilecek nitelikte bulmaktadır. Üçüncü motivasyon unsuru ise Türkiye'nin ulusal güvenliğinin ve çıkarlarının korunması ve terörle mücadeledir. Irak topraklarında, genel olarak Türkiye'nin güvenlik ve istikrarını, özel olarak da Türkiye'nin Irak'taki çıkarlarını hedef alan silahlı örgütlerin varlığı söz konusudur. Bu terör örgütlerinin başında Türkiye, Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Avrupa Birliği (AB) ve diğer bazı uluslararası kuruluşlar tarafından terör örgütü olarak listelenen PKK gelmektedir.

Irak'a gelince, komşu ülkelerle ve bölgeyle olan tüm ilişkileri arasında Türkiye ile olan ilişkileri, siyasi manevralar ve anlaşmazlıklarla dolu dar bir alana sahip olan kader önceliğini temsil etmektedir. Zira Irak'a akan suyun yüzde 70'i Türkiye topraklarından gelmekte-

dir¹ ve su her ülkenin can damarıdır. Öte yandan Türkiye, hem Irak petrolünün taşınması ve ihraç edilmesine ilişkin stratejik perspektif açısından hem de Asya ile Avrupa arasındaki bağlantı köprüsünü oluşturdukları için her iki ülkenin küresel ticaret yollarındaki eşsiz coğrafi konumları göz önüne alındığında Irak'ın Avrupa'ya açılan kapısıdır.

Türkiye'nin 2003 sonrası yıllarda Irak'a yönelik siyasi yaklaşımı, zorlu koşulları, krizleri ve belirli aşamalarda elde ettiği başarılarıyla, Irak'ın günümüz Türk siyasetindeki konumunu incelemek için en uygun dönemi temsil etmektedir. Bu dönem gerçekten de en önemli fırsatları ve en tehlikeli zorlukları bünyesinde

barındırmakta ve iki ülke arasındaki ilişkilerin geleceğini öngörmek için uygun bir manzara sunmaktadır.

Irak-Türkiye Kalkınma Yolu Projesi'nin iki ülke arasındaki stratejik iş birliği için umut verici yeni ufukların önemli bir işareti olduğunu söyleyebiliriz. Aynı bağlamda, Irak-Türkiye ilişkilerinin gelişmesinin önünde başlıca üç engelden bahsetmek mümkündür: Terör örgütü PKK'nın Irak'ın kuzeyinde konuşlanması, iki ülke arasındaki su paylaşımı meselesi ve Irak Kürt Bölgesi'nden petrolün, merkezî Irak hükûmetiyle uyuşmazlığa sebep olacak şekilde Türkiye toprakları ve limanları üzerinden ihraç edilmesi meselesi.

1 Nadhir Al-Ansari, "Water Resources of Iraq", *Journal of Earth Sciences and Geotechnical Engineering*, Vol. 11, No. 2, 2021,s.18.

MEVCUT TÜRKİYE- İRAK İLİŞKİLERİNİN DOĞASI

Iraklı Yezidiler, 8 Kasım 2020'de terör örgütü PKK ve diğer yasa dışı grupların varlığına karşı bir protesto düzenledi.

Uluslararası ilişkiler tarihine bakıldığında, komşu devletler arasındaki ilişkilerin, aralarındaki tüm anlaşmazlıkları, gerilimleri ve çatışan çıkarları çözecek şekilde formüle edilmesinin mümkün olmadığı görülmektedir. Ülkelerin çelişkilerini ve anlaşmazlıklarını kabul ettikleri ve sorunlarıyla birlikte bir arada var olmayı becerebildikleri durumlarda hakiki ve gerçekçi barış, güvenlik ve uluslararası uyuma ulaşılır. Aynı zamanda bu ülkeler, ortak boyutları ve etkileri olan sorunları ele almak için çeşitli yollarla iş birliği yapmaya çalışırlar. Bu yaklaşım, komşu devletler arasındaki gerilimleri, savaşları ve çatışmaları azaltırken iş birliği ve iletişim fırsatlarının artmasını sağlayabilir.

Türkiye ve Irak arasındaki temel ortak meseleler bazen iki ülke arasındaki ilişkileri ilerleten güç unsuru hâline gelirken bazen de aynı meseleler ikili ilişkilerin gerilemesine yol açan zayıflıklara dönüşmektedir. Dolayısıyla Türkiye ve Irak'ın daha fazla siyasi irade ile güvenlik ve ekonomiye yönelik çaba göstermesi zayıflıkların etkisini azaltabilir ve bunları güçlü yönlerle dönüştürebilir. İki ülke arasındaki ilişkilerde

iş birliği yollarının sürdürülmesi, çatışmacı yollardan uzaklaşılması büyük önem taşımaktadır.

Irak Başbakanı Muhammed Şiya es-Sudani, Ekim 2022'de göreve gelmesinden bu yana ilk kez 21 Mart 2023 tarihinde Türkiye'yi ziyaret ederek Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ile bir araya geldi. Ziyaret esnasında iki lider tarafından yapılan görüşmelerin sonuçları, varılan mutabakatlar ve anlaşmalar hakkında medyaya iyimser beyanatlar verildi. İki ülke arasında özellikle ekonomi ve güvenlik alanlarında umut verici iş birliği perspektiflerine ilişkin bir vizyon kamuoyuna sunuldu. Ancak bu ziyaretten iki gün sonra, 23 Mart'ta Türkiye, Irak petrolünün kendi toprakları ve limanları üzerinden ihracatını durdurma kararı aldı. Bu karar, aynı gün uluslararası bir tahkim mahkemesinin, Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi (IK-BY) tarafından 2014-2018 yılları arasında Türk toprakları ve limanları üzerinden ihraç edilen petrol miktarları için Ankara'nın Bağdat'a tazminat ödemesi gerektiğine hükmetmesinin ardından alındı. Bu karar, merkezî Irak hükü-

Türkiye ile Irak arasındaki mevcut ilişkilerde karmaşık ve aynı zamanda iş birliği için umut verici fırsatların varlığını göstermektedir.

metinin daha önce söz konusu mahkemeye açtığı ve bu petrol ihracatını yasa dışı kabul ettiği davaya dayanıyordu.

18 Eylül 2023 tarihinde New York'ta 13.sü düzenlenen "Concordia Zirvesi"ne katılan Cumhurbaşkanı Erdoğan şunları söyledi: "Türkiye-İrak Kalkınma Yolu Projesi, yeni bir dünyanın inşası için fırsat sağlayacaktır." Aynı gün, kimliği belirsiz insansız hava araçları Irak'ın kuzeyindeki Süleymaniye kentinde bulunan Arbat Havalimanı'na saldırı düzenledi. Bu hava saldırısında PKK'lı teröristlerin bir kısmı öldürülürken Kürdistan Yurtseverler Birliği'ne (KYB) bağlı terörle mücadele güçlerinin üç mensubu da hayatını kaybetti. Irak Silahlı Kuvvetleri Sözcüsü Tuğgeneral Yahya Resul saldırıyı kınayan bir açıklama yayınlarken saldırıyı "Irak'ın egemenliği, güvenliği ve toprak bütünlüğünün ihlali" olarak nitelendirdi. Açıklamada saldırıyı kimin gerçekleştirdiği belirtilmedi. Bu arada Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı da olaya bir açıklama ile tepki gösterdi: "KYB'ye bağlı Terörle Mücadele Grubu üyeleri, Arbat Havalimanı'nda PYG/PKK terör örgütü mensuplarıyla birlikte eğitim görüyordu. Bu, KYB'ye bağlı güvenlik güçlerinin bu terör örgütleriyle açıkça iş birliği yaptığını gösteren ciddi bir gelişmedir." Bu olaydan iki hafta sonra Irak Savunma Bakanı Sabit el-Abbasi, kalabalık bir askerî ve güvenlik heyetinin başında Ankara'ya resmi bir ziyarette bulundu. Bu ziyaret sırasında Türk ve

Irak tarafları arasında silahlanma ve askerî sanayi alanları da dâhil olmak üzere güvenlik ve askeri iş birliğini geliştirme yollarını görüşmek üzere çeşitli toplantılar yapıldı.

Türkiye-İrak ilişkilerinin her an iş birliğinden gerginliğe dönüşebilecek bu tutarsız gidişatı, ilişkilerde istikrarsızlık ya da belirsizlik olduğu izlenimini verebilir. Ancak bu durum, Türkiye ile Irak arasındaki mevcut ilişkilerde karmaşık ve aynı zamanda iş birliği için umut verici fırsatların varlığını göstermektedir. Uluslararası ve bölgesel faktörler ile koşullar ve bazı Iraklı taraflar, iki ülke arasındaki ilişkileri geliştirme ve iyileştirme çabalarına sıklıkla kısıtlamalar ve sınırlamalar getirmiştir. İşin ironik yanı, büyük ölçüde her iki ülkenin ortak çıkarlarıyla ilgisi olmayan dış etkiler altında gelişen bu kısıtlamalar, Türkiye ile Irak arasındaki ilişkilerin ivmesini baltalayabilmiş ve iki ülkeyi rekabet ve anlaşmazlık sarmalına sokabilmiş olmasıdır.

Bugün Irak'ta, farklı gündemlerle Irak-Türkiye yakınlaşmasına karşı çıkan ve medya kolları olan siyasi lobiler var. İran'a hizmet eden bazı Şii siyasi-militan gruplar, Türkiye'nin Irak'taki İran etkisini kırmaması için Türkiye'yi hedef alıyor; bazıları ise bunu sadece mezhepsel nedenlerle yapıyor. Buna ek olarak, bazı Iraklı Kürt parti ve şahsiyetler PKK propagandasına yakın durdukları için iki ülke arasındaki yakın ilişkilere karşı çıkmaktadır. Irak'taki Sünni Arap siyasetçiler arasında bile

Türkiye'yi şiddetle eleştirenler var; özellikle de Arap milliyetçisi ideolojilere eğilimli olanlar ya da Türkiye ile Körfez Arap ülkeleri arasındaki ilişkilerin normalleşmesine rağmen Türkiye'yi hâlâ hedef alan Körfez medya platformlarına bağlı olanlar.

Bu nedenle, Türkiye-İrak ilişkilerinin, karşılaştıkları zorlukların ve iş birliği için mevcut fırsatların gerçekçi ve objektif bir vizyonuna göre ortak çıkarlarını yeniden değerlendirmek için samimi bir iradeye dayanan yeni bir başlangıca ihtiyacı vardır. Bu durum; her iki ülke hükümetlerinin birbirlerine yönelik olarak izledikleri ve iki temel amaca dayanan yeni politikaları açıklamaktadır: (1) Kazan-kazan ilkesi temelinde iş birliği fırsatlarının artırılması. (2) Anlaşmazlıkların mümkün olduğu ölçüde kontrol altına alınması ve iş birliği fırsatlarını engellemesine izin verilmemesi.

Yukarıdakiler ışığında, Türkiye'nin Irak'a yönelik mevcut politikalarında baskın dinamikler olduğunu ve Türkiye'nin Irak ile ilişkilerini geliştirme ve ortak çıkarlarını koruması için mevcut en iyi seçeneklerin bu dinamiklerin etkileşimlerini fırsatlar ve zorluklar arasındaki denge kriteri içinde düzenleyerek meydana çıktığını söylemek mümkündür. Bu bağlamda en uygun seçenekler şunlardır:

1. Irak'ın kuzeyinde Türkiye karşıtı silahlı örgütlerin etkisi, yayılımı ve faaliyetleri arttıkça, Türkiye'nin ulusal güvenliğini korumak amacıyla bu örgütlerle mücadele etme konusunda daha azimli ve kararlı hâle geldiği muhakkaktır. Türkiye bu tutumundan geri adım atmayacak veya vazgeçmeyecektir. Ancak Türkiye'nin bu silahlı örgütlerin varlığının Irak'ın ulusal güvenliği üzerinde yarattığı riskleri de ortaya koymaya özen göstermesi ve bunu Irak halkının tüm kesimlerine anlatması Türkiye-İrak ilişkilerinin geleceği açısından faydalı olacaktır. Ayrıca, Türkiye'nin bu kararlılık ve azminin

Irak hükümeti ve IKBY ile siyasi anlayışa daha fazla odaklanarak dengelenmesi ve Türkiye'nin Iraklılar nezdinde itibarını zedelemek için bu silahlı örgütler tarafından kurulan tuzaklara düşülmemesi için ihtiyatın artırılması daha iyi olacaktır.

2. Türkiye'nin Irak'ta kendisine karşı olan siyasi lobilere vereceği en uygun yanıt, Türkiye ile Irak halkı arasındaki yakınlığı artıracak ekonomik, sosyal ve kültürel girişimleri yoğunlaştırmaktır. Türkiye, Irak'a yönelik atmayı planladığı herhangi bir siyasi ya da güvenlik adımı Irak halkının vereceği olası tepkiyi göz önünde bulundurmaya her zaman öncelik vermelidir. Tabii ki burada söz konusu olan Türkiye karşıtı yabancı ya da yerel gündemlere bağlı olanlar değil bağımsız ve sıradan Iraklıların tepkisidir.
3. Türkiye'nin Irak'a yönelik politikasında daha fazla esneklik, "stratejik sabır" ile "krizleri iki ülke arasında sınırlandırma" tutumunu benimsemesi kendisine fayda sağlayacak ve Irak'taki siyasi sürecin doğası ve koşulları, bu siyasi süreci etkileyen faktörler, Irak arenasındaki uluslararası ve bölgesel rekabetin doğası ve Irak'ın güvenlik sektöründeki karar alma mekanizmasının ve buna dâhil olan aktörlerin daha iyi anlaşılmasına yol açacaktır. Esnekliğin en önemli gerekliliklerinden biri Irak'taki merkezî hükümetin ülkedeki diğer güç merkezlerinin rol ve kabiliyetlerine kıyasla sınırlı siyasi ve güvenlik rollerini anlamaktır.
4. Türkiye-İrak ilişkilerinin siyasi veya güvenlik boyutunda bir aksama veya gerginlik olduğunda, Türkiye, Irak ile ilişkilerinin geri kalanının bu gerginlikten etkilenmesine izin vermemek ve ikili ilişkilerin ekonomik, sosyal ve kültürel boyutlarda da devamlılığını sağlamak için çaba göstermelidir.

KALKINMA YOLU PROJESİ: EKONOMİ, SİYASET VE GÜVENLİĞİ ŞEKİLLENDİRİYOR

İrak ve Türkiye Ulaştırma Bakanları arasında 2 Şubat 2024 tarihinde Türkiye'nin başkenti Ankara'da, iki bakanlıktan yetkililerin katılımıyla, kalkınma yolu projesine ilişkin konuların ele alınacağı bir toplantı düzenlendi.

İrak ve Türkiye Ulaştırma Bakanları arasında 2 Şubat 2024 tarihinde Türkiye'nin başkenti Ankara'da, iki bakanlıktan yetkililerin katılımıyla, kalkınma yolu projesine ilişkin konuların ele alınacağı bir toplantı düzenlendi.

İrak Başbakanı es-Sudani "Kalkınma Yolu" projesinin Mayıs 2023 sonunda başlatılacağını Bağdat'ta düzenlenen bir konferans sırasında resmen duyurdu. Konferansa Türkiye, İran, Suudi Arabistan ve Katar'dan ulaştırma işleriyle ilgili hükümet heyetleri katıldı. Bu proje, geniş bir otoyol ağı ve yüksek hızlı demir yolu hatları (saatte 300 km'ye kadar ulaşan) ile bu yolun her iki tarafında bir dizi sanayi kentini içermektedir. Irak'ın güneyinde, Körfez'e bakan büyük el-Fav limanından başlayıp Irak-Türkiye sınırına kadar uzanan bu yol, genel olarak Asya'yı, özel olarak da Körfez bölgesini Avrupa'ya bağlamayı amaçlamaktadır.

Bu proje sayesinde Irak, Ortadoğu ve Avrupa arasında mal taşımacılığında kilit bir geçiş-

gâh olmayı hedefliyor. Es-Sudani "Kalkınma Yolu" konferansında bu projenin Irak'ın sürdürülebilir petrol dışı ekonomisi için bir köşe taşı olacağını ve Irak'ın komşularına ve bölgeye hizmet edeceğini belirtti. Irak hükümeti, planlanan yolun Irak'ın güneyindeki Basra vilayetinde bulunan büyük el-Fav limanından başlayacağını ve Irak'ın 10 vilayetini geçerek Irak'ı kuzeyde Türkiye'ye bağlayacağını ve Avrupa ülkelerine ulaşacağını açıkladı. Toplam 1.200 km uzunluğundaki yolun 2028² yılına kadar tamamlanması beklenmektedir.

İrak hükümeti, Kalkınma Yolu projesinin 100.000'den fazla iş imkânı sağlayacağını ve ülkeye yılda yaklaşık 4 milyar dolar gelir getireceğini söylemektedir. Projenin nihai maliyetinin 17 milyar dolar olacağı tahmin edilirken bunun 5 milyar doları yüksek hızlı demir yolu hatları ve yük trenleri için 6,5 milyar doları ise otoyollar için ayrılmıştır. Ayrıca bu proje, Körfez ve Asya'dan Avrupa'ya ve tersi yönde

2 Fadel Al-Nashmi, "Iraq announces the development road project for land connectivity between the Gulf states and Turkey," *Asharq Al-Awsat newspaper*, 27 Mayıs 2023.

malların transit süresinin 30 günden sadece 15 güne indirilmesine katkıda bulunacaktır. Dünya Bankası'nın Irak'taki temsilcisi Richard Abdul Noor, Bağdat'ta düzenlenen Kalkınma Yolu konferansında yaptığı konuşmada şunları söyledi "Altyapı inşa etmek Irak'ın coğrafi potansiyelini ortaya çıkarmak için elzemdir" diyerek bankanın Kalkınma Yolu projesini desteklemeye hazır olduğunu ifade etti. Abdul Noor ayrıca şunları söyledi: "Irak'ın önümüzdeki beş yıl içinde sadece ulaştırma sektörüne 21 milyar dolardan fazla yatırım yapması gerekmektedir." Ulaştırma sektörünün Irak'ın GSYİH'sine yüzde 9'luk bir katkı sağladığını ve son on yılda yıllık büyüme oranının yüzde 7,4 olduğunu belirtti. Irak'ı Türkiye üzerinden Berlin'e bağlayan bir demir yolu hattının 1903 yılında önerildiğini ancak 1940 yılına kadar açılmadığını belirtmek gerekir. İngiltere'nin Irak'ı işgali sırasında bu hat BBB ya da "Üç B" (Bağdat, Bizans-İstanbul ve Berlin'e atfen) olarak adlandırılmış ve Suriye topraklarından geçmiştir. Yolculara hizmet veren bu demir yolu aynı zamanda başta tahıl ve petrol ürünleri olmak üzere ticari malların taşınması için de kullanılıyordu. BBB hattı 1970'lerin sonunda, Irak-İran Savaşı'ndan kısa bir süre önce kapatıldı. Irak, 1990'ların sonunda Suriye ve Türkiye ile ilişkilerini düzelttikten sonra BBB hattını yeniden açtı. Ardından, 2003 yılında ABD'nin Irak'ı işgalinden birkaç gün önce Türkiye, Irak'tan bu hattaki faaliyetlerini durdurmasını talep etti.³

Irak'ın güneyindeki "Büyük Fav Limanı" ve Irak ile Türkiye arasındaki "Kalkınma Yolu" projesi, Büyük Fav Limanı'nı Türk topraklarına ulaştıracak demir yolları ve modern ulaşım yolları aracılığıyla Asya ve Avrupa'yı birbirine bağlayan küresel ticaret ve ekonomi için yeni bir koridor oluşturma fikri üzerine inşa edi-

len birbiriyle ilişkili iki projedir. Bu sayede Türk toprakları ve limanları, Irak limanları ve topraklarından başlayarak Asya ticaretinin Avrupa'ya açılan yeni kapısı hâline gelecektir. Benzer şekilde Irak da Türkiye'den başlayarak Asya'ya yönelik Avrupa ticaretinin yeni kapısı hâline gelecektir.⁴

Nisan 2010'da temel atma töreniyle inşaatına başlanan Büyük Fav Limanı projesi, Körfez'in en büyük limanı ve dünyanın önemli limanlarından biri olmayı hedeflemektedir. Projenin yaklaşık 5 milyar dolara mal olacağı ve tamamlanma süresinin 4-5 yıl olacağı tahmin edilmektedir. Ancak bu proje, başta yolsuzluk olmak üzere birbiriyle ilişkili çeşitli faktörler, iç siyasi çatışmalar, Irak hükümetinin uygulayıcı küresel şirketlerle yaptığı sözleşmelerde şeffaflık ve açıklık eksikliği ve bu sözleşmelerin istikrarsızlığı nedeniyle 2010'dan 2021'e kadar gecikmelerle karşılaştı.

Irak hükümeti 30 Aralık 2020 tarihinde Güney Koreli Daewoo şirketi ile projenin ilk aşamasını 4 yıl içinde tamamlamak üzere 2,62 milyar dolar değerinde yeni bir sözleşme imzaladı. Büyük Fav Limanı projesinin varsayılan tasarımı, tüm aşamalarının tamamlanmasının ardından, aşağıdakiler de dâhil olmak üzere uluslararası standartlara sahip çeşitli denizcilik tesislerini içermektedir:

Yıllık 25 milyon TEU konteyner kapasitesi-ne sahip 17 kilometre uzunluğunda 50 konteyner rıhtımı,

Yıllık 50 milyon ton kapasiteli, 5 kilometre uzunluğunda 20 dökme yük rıhtımı,

5 kilometre uzunluğunda 20 genel kargo iskelesi,

3 Sinan Mahmoud, "Iraq showcases \$17-billion Development Road project that will link Asia to Europe", *The National*, 27 Mayıs 2023.

4 Watheq Al-Sadoon, "Hindistan-Ortadoğu-Avrupa Koridoru Projesi: Ekonomik Rekabet mi, Jeopolitik Mücadele mi?", *ORSAM*, 14 Eylül 2023.

Yıllık 400.000 araç kapasiteli, araç sevkiyatı ve boşaltımı için bir RO-RO rıhtımı,

Günde 230.000 varil kapasiteli 6 petrol ürünü terminali ve 300.000 metre küp kapasiteli petrol ürünü ithalatı için tanklar.⁵

İrak hükümeti, sözcüsü Basim al-Awwadi aracılığıyla Kalkınma Yolu'nun İKBY topraklarından geçmeyeceğini duyurdu. Bunun yerine Irak topraklarından geçerek "Fişhabur"⁶ bölgesi üzerinden Türkiye topraklarına ulaşacak. Bu bölge, İKBY toprakları dışında Irak'ı Türkiye'ye bağlayan dar bir sınır şerididir. Irak hükümeti bunu teknik nedenlerle gerekçelendirdi: Kürdistan'ın dağlar ve vadilerle dolu engebeli coğrafyası, Irak ile Türkiye arasındaki Kalkınma Yolu'nu oluşturacak demir yolları ve kara yolları ağının geçmesi için dağlık alanlardan tünel açılmasını ve vadiler üzerinde köprüler inşa edilmesini gerektirecekti. Bu da projenin maliyetine 2 milyar dolar ekleyecek ve projenin tamamlanma süresine fazladan iki yıl ekleyecektir. Proje 2028 yılında tamamlandıktan sonra kara yoluyla bölge projesine bağlanacaktır.

Kalkınma Yolu'nun Irak'tan Türkiye'ye geçtiği varsayılan sınır bölümü her iki ülke için de önemli bir zorluk teşkil etmektedir. Bu bölgenin terör örgütü PKK'nın doğrudan kontrolünde olmasa da sürekli tehdidi altında olduğu bilinmektedir. PKK'nın geçtiğimiz yıllarda Kerkük-Ceyhan petrol boru hattında yaptığı gibi bu projenin inşası veya işletilmesi sırasında da saldırılarda bulunacağı kesindir. Dolayısıyla Kalkınma Yolu projesinin başarısı kaçınılmaz olarak Kuzey Irak'taki PKK varlığı sorununun çözümüne bağlıdır.

Kuzey Irak'taki PKK varlığı meselesini, tarihselliğe odaklanan karmaşık tartışmalarla çözmeye çalışmak muhtemelen sonuçsuz bir çaba olacak ve ilgili tarafları sonu gelmeyen kısır tartışmalar labirentine sürükleyecektir. Bu sorun için artık çözüme yönelik gerçekçi ve objektif bir yaklaşım üretecek yeni bir inisiyatif ihtiyacı bulunmaktadır. Bu yaklaşım, bu sorunu daha da kötüleştirmenin veya ihmal etmenin potansiyel risklerine karşı güçlü bir sorumluluk duygusu içermelidir. Böyle bir girişimi olgunlaştırmak ve bu sorunu çözmeye yönelik pratik bir yol haritasına dönüştürmek için dayanılması ve kaynak alınması gereken önemli temeller vardır. Bunların en önemlileri arasında şunlar yer almaktadır:⁷

1. Türk hükümeti, merkezi Irak hükümeti ve İKBY'nin açıkça soruna doğrudan müdahil ve çözüm bulmaktan sorumlu olan taraflar olarak tanımlanması, hem Irak ve Türkiye'nin hem de halklarının çıkarlarına hizmet etmeyen çıkarlar ve gündemler için bu soruna müdahale etmeye veya bu sorundan yararlanmaya çalışan herhangi bir uluslararası veya bölgesel tarafı dışlar.
2. Müdahil taraflar soruna gerçek çözümler ararken talep ve hedeflerinde denge ve rasyonelliği benimsemelidir. Arzu edilen çözüm için temel kriter, İKBY'nin güvenliği de dâhil olmak üzere Irak'ın egemenliğinin ve güvenliğinin mümkün olan en üst düzeyde korunması ve Irak'taki Kürtlerin çıkarları da dâhil olmak üzere hem Türk hem de Irak halklarının çıkarlarını korurken Türkiye'nin güvenliğinin de güvence altına

5 Watheq Al-Sadoon, "The Grand Al-Faw Port and Dry Canal projects.. opportunities for partnership between Türkiye and Iraq", *TRT Arabic*, 26 Aralık 2022.

6 "Bassem Al-Awadi: The path of development will not pass through the Kurdistan Region for technical reasons," *Rudaw*, 27 Mayıs 2023.

7 Watheq Al-Sadoon, "Turkey and Iraq: Missed Opportunities for Collaboration", Policy Brief No. 189, *ORSAM*, 20 Eylül 2021, ss 5-7.

alınması olmalıdır. Bu hedefleri, Irak dışındaki ülkelerdeki Kürtlerin durumları ve gelecekleriyle ilişkilendirmeden, tek bir çözüm sepetinde bir araya getirmek için çaba gösterilmelidir.

3. Merkezi Irak hükûmeti ve IKBY, PKK'nın Türk devletinin güvenliğine ve birliğine yönelik en büyük tehdidi oluşturan bir terör örgütü olduğunu tam olarak kabul etmeli ve bunu kamuoyuna açıklamalıdır. Türkiye, ulusal güvenliği pahasına taviz vermeyi veya yatıştırmayı göze alamaz. Türk hükûmeti ve halkı, siyasi eğilimleri ne olursa olsun, bu konudaki duruşlarında birleşmektedir. Ayrıca, PKK'nın faaliyetleri Irak ve IKBY güvenliği için de bir tehdit hâline gelmiştir. Sincar'daki durum ve Bağdat'ın Ekim 2017'de Kerkük'ün kontrolünü yeniden ele geçirmeye başlamasıyla birlikte bazı PKK militanlarının Irak güvenlik güçlerine karşı çatışmalara katılması ve Kürt Peşmerge güçlerine karşı tekrarlanan PKK saldırıları bunun kanıtıdır.
4. Bu sorunu çözmeye yönelik herhangi bir yeni ciddi girişim gerçekçi olmalı ve merkezî Irak hükûmeti ile IKBY arasındaki siyasi ve güvenlik anlaşmalarını ve mutabakatlarını dikkate almalıdır. Ayrıca Bağdat hükûmetinin Kuzey Irak'taki güvenlik rolüne hâlâ sınırlamalar getiren 2003 sonrası Irak'taki ilişkilerinin doğasını da anlamalıdır. Irak'taki mevcut siyasi, güvenlik ve ekonomik koşullar göz önüne alındığında, yeni çözümler bu sınırlamaların kısa sürede ortadan kalkmasını beklememelidir.

Kuzey Irak'taki PKK unsurlarına lojistik, siyasi ve medya desteği sağlayan, İran'la bağlantılı siyasi ve silahlı Iraklı taraflar olduğu teyit edilmiştir. Bu partilerin eylemleri İran'ın bölgesel gündeminden, mezhepsel saiklerden (PKK'yı destekleyen bazı Şii gruplar için) ya da

milliyetçi saiklerden (PKK'yı destekleyen Kürt gruplar için) kaynaklanmaktadır. Dar mezhepçi ve milliyetçi çıkarlar ile Irak ve halkının daha geniş çıkarları arasında seçim yapmak ve Irak ile Türkiye arasındaki stratejik ekonomik iş birliğini harekete geçirmenin ve bu iş birliğinin önündeki engelleri kaldırmanın potansiyel önemli faydalarını göz önünde bulundurmamak bu taraflara kalmıştır.

2023'ün son birkaç ayı ve 2024'ün ilk iki ayı, Irak ve Türkiye arasında gerçekleştirilen yoğun toplantılar ve diyaloglar, diplomasi ve güvenlik alanında ivmenin arttığını gösterdi. Bu dönemde Irak, Türkiye tarafından (Dışişleri Bakanı, İstihbarat Başkanı ve Savunma Bakanı) sırayla ziyaret edildi. Aynı şekilde, Türkiye de benzer şekilde üst düzey Iraklı diplomatik ve güvenlik heyetleri tarafından ziyaret edilmiştir. PKK meselesi kuşkusuz bu ivmenin ana gündem maddesidir.

PKK'nın Irak'ın güvenliği ve istikrarı açısından yarattığı riskler konusunda Irak kamuoyunda önemli bir farkındalık oluştuğunu belirtmek gerekir. Pek çok Iraklı, medya ve sosyal medya platformları aracılığıyla, özellikle de mevcut Irak anayasasının 7. maddesinin 2. fıkrası uyarınca, komşu ülkeleri hedef alan yabancı bir terör örgütünün (PKK) Irak topraklarındaki kamplarının varlığının gerekçelerini sorgulamaya başlamıştır: "Irak devleti terörizmin her türlüyle mücadele etmeye kararlıdır ve topraklarını terörist faaliyetler için bir karargah, geçit veya arena olmaktan korumak için çalışır." Buna ek olarak, 8. madde şunu öngörmektedir: "Irak iyi komşuluk ilkesine bağlı kalır diğer ülkelerin iç işlerine karışmamayı taahhüt eder, anlaşmazlıkları barışçıl yollarla çözmeye çalışır, ilişkilerini ortak çıkarlar ve karşılıklılık temelinde kurar ve uluslararası yükümlülüklerine saygı gösterir."

Azalan ekonomik fırsatlar ve artan güvenlik risklerinin damgasını vurduğu günümüz dünyasında ekonomi, siyaseti şekillendirmekte

ve ekonomik iş birliği yapan ülkeler, güvenlik konusunda da ortaklık geliştirmektedir. Irak ve Türkiye arasında Büyük Fav Limanı ve Kalkınma Yolu projeleri temelinde stratejik bir ortaklığa giden yolun güllük gülistanlık olmayacağı kesindir. Bu çabalar çeşitli zorluklarla karşılaşacaktır. Yolsuzluk ve siyasi çatışmaların yeniden su yüzüne çıkarak bu iki projeyi engellemesinden korkulmaktadır. Benzer şekilde Irak'ta da Irak-Türkiye yakınlaşmasına ya da iş birliğine karşı çıkan, Irak'taki bölgesel rekabet gündemleriyle bağlantılı medya kollarına sahip siyasi oluşumlar mevcuttur. Ancak Irak'taki karar alıcılar arasında güçlü bir irade ve halkın çıkarları konusunda sorumlu bir bilinç varsa, halkın çıkarlarına dar grupların çıkarlardan daha fazla öncelik verileceği şüphesizdir.

Ayrıca, dış faktörlerin Irak-Türkiye ilişkilerini etkileme riski de göz ardı edilmemelidir. Irak arenasını, yabancı aktörler arasında Irak ve Türkiye arasındaki iş birliğini engelleyebilecek çeşitli rekabetlere/çatışmalara sahne olmaktadır. Örneğin, Kalkınma Yolu'nun en kritik güzergâhı olan Kuzeybatı Irak'ta çetin bir rekabet yaşanmaktadır: Amerikan-İran rekabeti, Amerikan-Türk rekabeti ve Türk-İran rekabeti. Amerikalılar ve İranlılar ise kendi aralarında ve Türkiye ile desteklerini alan ve direktifleri doğrultusunda faaliyet gösteren PKK ve bağlı örgütler ile çeşitli milisler gibi silahlı örgütler aracılığıyla rekabet etmektedir. ABD, Irak-Türkiye yakınlaşmasına karşı olmasa da hevesli değildir. Ancak belki de Amerikalılar bu yakınlaşmayı İran'ın Irak'taki etkisini dengelemek için bir fırsat olarak görmektedir. İran ve Irak'taki vekillerine gelince, onlar hiç şüphesiz herhangi bir Irak-Türkiye yakınlaşmasına karşıdır.

Kalkınma Yolu projesinin işlerine dönülecek olursa; elbette artık Kalkınma Yolu projesinin işlerini izlemek için geniş yetkilere sahip Irak hükümet komiteleri vardır. Ancak, Irak hükümetinin bu proje için Mısır'daki "Süveys

Kanalı Otoritesi" benzeri üst düzey (bakanlık düzeyinde) bir otorite kurması, geleneksel bürokratik engellerle emek ve zaman kaybını önlemek açısından faydalı olabilir. Bu bağlamda, Irak Ulaştırma Bakanı Razzaq al-Sadawi Şubat 2024 başında Türkiye'yi ziyaret etmiş ve ziyareti sırasında Türk mevkidaşı Abdulkadir Uraloğlu ile Kalkınma Yolu projesinin uygulanmasını izlemek üzere hem Bağdat'ta hem de Ankara'da ofisler açılması konusunda anlaşmıştır. 12 Şubat'ta aralarında Türkiye Demiryolları Genel Müdürü ve Türkiye Ulaştırma Bakanlığı Yol ve Altyapı Genel Müdürü'nün de bulunduğu bir Türk heyeti Irak'ı ziyaret etmiştir ve Türk heyetine "Büyük Fav Limanı" ve "Kalkınma Yolu" projelerindeki çalışmaların ilerleyişi hakkında bilgi verilmiştir.

Eylül 2023'te Hindistan'da düzenlenen G20 Zirvesi'nde, Hindistan'ı Ortadoğu'ya ve Avrupa'ya bağlayan küresel bir ekonomik koridorun kurulacağı duyurulmuştu. Gözlemciler bu koridorun Irak-Türkiye Kalkınma Yolu için önemli bir rekabet oluşturacağını görmüştür. Bu gelişme, Büyük Fav Limanı ve Kalkınma Kanalı projelerinin tamamlanması için gereken süreyi kısaltmak amacıyla Türkiye ve Irak'ın daha büyük bir kararlılık ve ciddiyetle çalışması için teşvik edici olmalıdır. Özellikle de ABD Başkanı Joe Biden'ın Yeni Delhi Zirvesi'nde yeni projelerini açıklarken tamamlanması için gereken süreyi on yıl olarak tahmin ettiği düşünüldüğünde. Ancak Büyük Fav Limanı projesinin 2024 yılında, Kalkınma Kanalı projesinin ise 2028 yılında tamamlanması öngörülmektedir. Buna ek olarak, Büyük Fav Limanı ve Kalkınma Kanalı projeleri, yeni küresel ekonomik koridora göre hâlâ avantajlı bir konumdadır. Zira Asya'dan Avrupa'ya Kalkınma Kanalı üzerinden mal taşımak için Asya limanlarında sadece bir nakliye işlemi, ardından da biri Fav Limanı'nda diğeri de Avrupa'daki nihai varış noktasında olmak üzere bir boşaltma işlemi gerekmektedir. Oysa Hindistan-Ortadoğu-Avrupa projesinde

bu tür malların Asya'da nakliyesi, Birleşik Arap Emirlikleri'ndeki limanlarda boşaltılması, İsrail limanlarından nakliyesi ve ardından Avrupa'da boşaltılması gerekmektedir.⁸

Türk ve Irak hükûmetleri şu anda Kalkınma Yolu projesine yönelik olumlu ve ciddi bir yaklaşım içindedir ve bu konuda resmi ziyaretler ve toplantılarda gözle görülür bir artış söz konusudur. Türk hükûmeti gibi Irak Başbakanı ve hükûmet üyeleri de bu projenin geleceği konusunda büyük bir iyimserlik ve güven-

le konuşmaktadırlar. Dolayısıyla bu projenin, başta ortak güvenlik konusu olmak üzere iki ülke arasında çözüm bekleyen tüm meselelerin çözümü için sağlam bir zemin oluşturması beklenmektedir. Cumhurbaşkanı Erdoğan Şubat 2024 ortalarında Mısır ziyaretinden dönerken uçağında yaptığı açıklamada "Kalkınma Yolu projesinin ana aktif tarafları Türkiye, BAE ve Irak'tır ve bu proje bölge için yeni bir İpek Yolu olacak ve bölgesel barışa hizmet edecektir."

---

8 Al-Sadoon, "The Middle East and the Race ...", a.g.e.

IRAK PETROLÜNÜN TÜRKİYE ÜZERİNDEN İHRACATI SORUN MU FIRSAT MI?

Kerkük-Ceyhan petrol boru hattının geçiş noktalarından biri Türkiye'nin Adana ilinde Akdeniz kıyısındadır.

23 Mart 2023 tarihinde Türkiye, Paris'teki Uluslararası Ticaret Odası tahkim organının aynı gün Ankara'nın Bağdat'a 2,6 milyar dolar tazminat ödemesine hükmetmesinin ardından, Irak petrolünün kendi toprakları ve limanları üzerinden ihracatını durdurma kararı aldı. Söz konusu tazminat, İKBY'nin 2014-2018 yılları arasında Türkiye toprakları ve limanları üzerinden ihraç ettiği petrol miktarları için merkezî Irak hükümetinin daha önce söz konusu mahkemeye yaptığı ve petrol ihracatını yasa dışı sayan davete dayanmaktadır. Bu konu, Irak Federal Petrol Bakanlığının, İKBY'nin petrolünü Irak Federal Petrol Bakanlığının onayı olmadan Irak-Türkiye petrol boru hattı üzerinden ihraç etmesine itiraz ederek Paris'teki Uluslararası Ticaret Odası'nın tahkim organına şikayette bulunduğu 2014 yılına kadar uzanıyor. O dönemde İKYB, Bağdat'taki federal hükümetin terör örgütü IŞİD'e karşı mücadelesinin yarattığı istikrarsızlıktan ve ana Kürt siyasi güçleri ile Bağdat'taki hakim siyasi

güçler arasında bu konuda anlaşmalar yapılmasından yararlandı. Ayrıca İKBY, ABD, AB ve Türkiye ile kurduğu siyasi ittifaklar ve ilişkiler açısından ve ExxonMobil, Chevron ve Gazprom gibi büyük petrol şirketleriyle gelişmiş ekonomik ilişkilerden yararlandı. Tüm bu faktörler İKBY'nin ana petrol sahalarından Türkiye sınırına uzanan bir boru hattı inşa etmesini ve Kasım 2013'te bu boru hattını Irak-Türkiye ana boru hattına (Kerkük-Ceyhan boru hattı) bağlamasını kolaylaştırdı.⁹

Reuters'in 24 Ocak 2011 tarihinde yayınladığı habere göre İKBY'nin o dönemki internet sitesinde yayınlanan bir açıklamada, dönemin İKBY Başbakanı (eski Irak Cumhurbaşkanı) Berham Salih'in, dönemin Irak Başbakanı Nuri el-Maliki ile Kürt bölgesinden petrol ihracatının Şubat 2011 itibarıyla yeniden başlaması konusunda anlaşığı belirtilmiştir. O dönemde Maliki'nin Kürt bölgesi yönetimiyle çok iyi ilişkileri vardı. BBC News Arapça internet

⁹ "Rearranging the Papers and Relations: The Repercussions of the International Arbitration Decision Illegalizing the Export of Oil from the Kurdistan Region of Iraq via Turkey," *Iraqi Studies Unit at the Emirates Center for Policy*, 30 Mart 2023.

sitesinde 5 Şubat 2011 tarihinde yayımlanan bir başka haberde Nuri el-Maliki'nin "France-Presse Ajansı"na verdiği bir röportajda İK-BY'nin yabancı petrol şirketleriyle imzaladığı petrol sözleşmelerinin hükûmeti tarafından onaylandığını teyit ettiği bildirilmiştir.

Türk hükûmeti tarafından Kerkük-Ceyhan boru hattındaki faaliyetlerin durdurulmasına ilişkin açıklanan resmi gerekçe, Şubat 2023'te Türkiye'de meydana gelen son deprem sonucunda boru hattının hasar görmesi ve bakıma ihtiyaç duymasıdır. Türkiye'nin Irak petrolünün kendi toprakları ve limanları üzerinden ihracatını altı ay süreyle yasaklaması, bölgesel ve küresel ekonomik istikrar açısından son derece önemli olan Kerkük-Ceyhan boru hattının istikrarını bozmuştur. Bu boru hattı, OPEC'teki en büyük ikinci üretici olan Irak'ın toplam petrol ihracatının yaklaşık %10'unu taşımak için kullanılıyor ve bu da küresel petrol üretiminin %0,5'ine denk gelmektedir. Dahası, petrol ihracat gelirleri İKBY'nin yıllık bütçesinin yaklaşık %80'ini oluşturmaktadır yani Kerkük-Ceyhan boru hattının askıya alınmaya devam etmesi Irak Kürt bölgesinin tüm yönetimi için önemli bir çöküş riski oluşturmaktadır.

Kuzey Irak'taki Kürt Bölgesi Dış İlişkiler Dairesi Başkanı Safeen Dizayee, Irak'ın Türkiye üzerinden petrol ihracatının durması nedeniyle Ağustos 2023 sonu itibarıyla Bağdat'ın yaklaşık 5,5 milyar dolar zarara uğradığını belirtti.¹⁰

Eylül 2023'te Türk hükûmeti Irak hükûmetine karşı Washington, D.C.'deki Columbia County Mahkemesi'nde bir dava açarak Irak'a herhangi bir tazminat ödenmesini reddetti. Ankara bunun yerine Bağdat'tan, Irak'ın 1990'lardan bu yana ödemediği Türk toprakları üzerinden petrol taşıma ücretlerinin bedelinin

tazmin edilmesini talep etti. Türkiye, Paris'teki Uluslararası Tahkim Mahkemesi tarafından her bir ülkenin diğerine ödemesi gereken miktarlar için belirlenen faiz oranı dikkate alındığında, Irak'ın Türkiye'ye borçlu olduğu miktarın, Türkiye'nin Irak'a borçlu olduğu miktardan daha fazla olduğunu savunmaktadır. Paris'teki mahkemenin Irak'ın Türkiye'den alacağı olarak belirlediği tazminat; orijinal tazminat tutarına tahakkuk eden faiz hesaplandıktan sonra 2,6 milyar dolardır. Ancak aynı davada mahkeme, Irak'ın 1990'lardan bu yana Türkiye'ye ödemediği petrol taşıma ücretleri ve boru hatlarının azalan kapasitesine ilişkin tazminat talepleri nedeniyle Türkiye'ye 500 milyon doların üzerinde tazminat ödenmesine de hükmetti. Ancak Türkiye, Columbia Eyalet Mahkemesi'nde açtığı davada, aynı Paris mahkemesi tarafından 1990'lardan bu yana tahakkuk eden faiz hesaplamalarına göre 500 milyon doların 3,5 milyar dolar olması gerektiğini savunmaktadır. Dolayısıyla, Türkiye'nin Columbia Mahkemesi'ndeki davaya eklenen hesaplamalarına göre Irak tazminat ve faiz olarak 2,6 milyar dolar alırken Türkiye 3,5 milyar dolar tazminat ve faiz alıyor ayrıca Ankara, Paris mahkemesinin Mart 2018'deki karar tarihi itibarıyla 919 milyon dolarlık net tazminattan yararlanıyor. Buna ek olarak Paris mahkemesinin kararını takip eden aylar için 37,7 milyon dolar faiz eklenerek toplam 956 milyon dolara ulaşmaktadır. Türkiye, Irak'ın bu dava çerçevesinde kendilerine hesaplanan tutarı ödemekle yükümlü olduğuna inanmaktadır.¹¹

Türkiye, Ekim 2023'te Kerkük-Ceyhan boru hattını yeniden faaliyete geçirmeye ve Irak petrolünün kendi toprakları ve limanları üzerinden ihracatına izin vermeye karar verdi. Bu karar, her iki ülkenin enerji yetkilileri arasında gerçekleşen ve Ankara, Bağdat ve Erbil ara-

¹⁰ "Iraq loses \$5.5bn due to halt in oil exports through Türkiye", *Middle East Monitor*, 31 Ağustos 2023.

¹¹ Ragıp Soylu, "Turkey seeks \$950m damages against Iraq over İKRG oil dispute", *Middle East Eye*, 8 Eylül 2023.

sında tazminat konusunun ve karşı tazminatların şimdilik dondurulması konusunda bir mutabakata yol açtığı anlaşılan bir dizi karşılıklı ziyaret ve toplantının ardından alındı.

IKBY'den petrol ihracatına ilişkin sorunların ana kaynağı, 2005 tarihli mevcut Irak Anayasası'nın genel olarak merkezi hükümet ile IKBY arasındaki ilişkinin niteliğine ve özel olarak da petrol kaynaklarının nasıl yönetileceğine ilişkin maddelerindeki boşluk ve belirsizliklerden kaynaklanmaktadır. Bağdat ve Erbil arasında bu konuda yaşanan anlaşmazlık, Paris'teki bir mahkemede görülen tazminat davasından önce de mevcuttu. Konu, her iki tarafın da petrol ve gaz üretimi ve ihracatı ile ilgili anayasal metinleri farklı yorumlamaları ile alakalıdır. Bağdat, federal hükümetin Irak Kürt bölgesindeki petrol politikalarının ve üretim yapılan petrol sahalarının yönetimine müdahil olma ve Irak dışına ihracat konusunda münhasır yetkiye sahip olduğu görüşünü savunurken IKBY anayasasının kendisine kendi toprakları içindeki sahaları işletme ve Bağdat'tan bağımsız olarak petrolünü ihraç etmek için yabancı şirketlerle sözleşme imzalama yetkisi verdiği inmektedir. Farklı tutumlar benimseyen tarafların uzlaşma sağlayamadığı mevcut durumda, IKBY petrol sahalarını işletmek için uluslararası petrol şirketleriyle sözleşmeler imzalayarak ve daha sonra bu petrolün Türkiye üzerinden ihracatını kolaylaştırmak için altyapı inşa ederek kendi pozisyonunu fiilen dayatma yoluna gitmiştir.¹²

2005 tarihli Irak Anayasası'nın 112. maddesi, ülke genelindeki petrol kaynaklarının yönetimini, ihracat mekanizmalarını ve gelirlerinin dağıtımını düzenleyecek federal bir petrol ve gaz yasasının çıkarılması gerekliliğini öngörmesine rağmen böyle bir yasa şimdiye kadar çıkarılmamıştır. Irak hükümeti 2007 yılında bu yasanın taslağını hazırladı ancak sürece-

len siyasi anlaşmazlıklar ve bazen de siyasi anlaşmalar yasanın Irak Parlamentosu'ndan geçmesini defalarca engelledi. Irak'ta federal bir petrol ve gaz yasasının olmaması, Bağdat ve Erbil arasında Kuzey Irak'taki petrol kaynaklarının yönetiminde ortaklık, kaynakların ihracatı ve gelirlerin paylaşımı konusunda farklı yorumlara neden oldu. Federal petrol ve gaz yasasının Irak Anayasası'nın 2005 yılında onaylanmasının ilk yılından itibaren yürürlüğe girmesi gerekiyordu. Ancak Irak'taki farklı hükümetler, siyasi güçlerin de teşvikiyle Irak Anayasası'nda belirtilen diğer yasalar gibi bu kanunun da çıkarılmasını geciktirmiş ve konuyu özel yasalarla detaylandırma yetkisini parlamentoya bırakmıştır. Öte yandan, Kürt Bölgesi'ndeki petrol kaynaklarının yönetimi konusu, sürekli olarak siyasi motivasyonlarla yargının gündemine taşınmıştır. Bağdat ve Kürdistan Bölgesi'ndeki nüfuz sahibi siyasi güçler bu konuyu sık sık aralarındaki siyasi müzakereler ve anlaşmalar için bir pazarlık kozu olarak kullanmışlardır. Bu konu genellikle herhangi bir federal hükümet kurulmadan önce ve Bağdat ile Kürdistan Bölgesi'ndeki siyasi güçler arasında herhangi bir anlaşmazlık ortaya çıktığında gündeme gelmektedir. Bununla birlikte bu mesele genellikle dondurulmaktadır ve Bağdat ile Kürt Bölgesi'ndeki siyasi güçler arasında bir yakınlaşma olduğunda herhangi bir çözüm için çaba harcanmamaktadır.

Gerçekten de Irak petrolünün Türkiye üzerinden ihracatına ilişkin bu sorunun tüm müdahil tarafları etkileyen ekonomik ve siyasi yansımaları, bir anlaşmaya varılması ve Irak'ın petrol ve gaz yasasının hızlandırılması için bir fırsat olabilir.

Irak, milli geliri büyük ölçüde petrol satış gelirlerine dayanan ve mevcut göstergelere göre petrol üretimine ve ihracatına olan bağımlılığının kısa sürede azalması beklenme-

12 "Rearranging the Papers and Relations...", a.g.e.

yen bir rantiyeci devlet olarak kalmaya devam edecektir. Petrol üreticisi ülkeler yıllardır petrol ihraç noktalarını arttırmaya çalışmakta ve belirli bir çıkış noktasının kapanmasına yol açabilecek her türlü olasılığı öngörmektedir. Hâlihazırda Irak'ın petrolünü ihraç etmek için iki çıkışı bulunmaktadır; bunlardan biri, Irak'ın petrolünün büyük bir kısmını ihraç ettiği Körfez ve Hürmüz Boğazı'ndan geçen ana çıkış yoludur. ABD, İran ve Körfez ülkeleri arasındaki gerginlikler nedeniyle Körfez ve Hürmüz Boğazı şu anda yüksek güvenlik riski taşıyan bölgeler olarak tanımlanmaktadır ve ABD-İran gerginliğinin tırmanması hâlinde uluslararası seyrüseferin kesintiye uğraması beklenmektedir. Irak petrolünün daha az bir kısmının ihraç edildiği diğer ikincil çıkış yolu ise Türkiye topraklarından geçerek Akdeniz'deki Ceyhan limanına ulaşan Kerkük-Ceyhan boru hattıdır. Uzunluğu 970 kilometre olan Kerkük-Ceyhan boru hattı iki boru sisteminden oluşmaktadır; bunlardan biri 1977 yılında açılmış olup günde 1.100.000 varil taşıma kapasitesine, ikincisi ise 1987 yılında açılmış olup günde 500.000 varil taşıma kapasitesine sahiptir. Ancak bu boru hattının son yıllarda ihmal edilmesi, geliştirilmesi ve bakımı için etkili projeler yürütülmemesi ve PKK'nın çok sayıda saldırı ve sabotaj eyleminin hedefi olması gibi sebeplerle mev-

cut taşıma kapasitesi günde 400.000 varile kadar düşmüştür.¹³

Irak'ın petrol ihracatında alternatif bir çıkış noktası oluşturması için en ideal seçenek, Kerkük-Ceyhan boru hattının geliştirilmesi ve taşıma kapasitesinin Irak'ın tüm petrol ihracatını karşılayacak şekilde artırılması için Türkiye ile stratejik bir proje üzerinde anlaşmaya varmaktır. Bu hat, Körfez ve Hürmüz Boğazı'nda seyrüseferin aksaması durumunda kullanılabilir. Böyle bir projenin maliyeti ise daha önce Rusya Federasyonu ve Orta Asya ülkeleriyle iş birliği içinde gerçekleştirdikleri dev projelerle enerji taşımacılığı alanında geniş bir deneyime sahip olan Türk hükümeti ve şirketlerinin, böyle bir projenin Türk ekonomisine önemli faydalar sağlayacağından hareketle, mali konularda Irak'a büyük bir esneklik gösterecekleri kesindir.

Böyle bir projenin Irak'a sağlayacağı faydalara gelince, bunlar ekonomik faydaların ve Irak'ın petrol ihracatında sahip olacağı önemli esnekliğin ötesinde güvenlik için ve siyasi olarak da fayda sağlayacaktır. Irak'ın, özellikle de Kuzey Irak'ın ve bu projenin geçtiği bölgelerin güvenliği ve istikrarı, Türkiye'nin ulusal güvenliği için olduğu kadar ekonomisi için de hayati önem taşıyacaktır.

13 Al-Sadoon, Turkey and Iraq: Missed ....., a.g.e., ss 8-9.

SU MESELESİ

İrak'ın güneyindeki Kurna kentinde Dicle ve Fırat nehirlerinin birleştiği yerin havadan görünümü. Bu iki nehir birleşerek Irak'ın güneyindeki Basra vilayetinde Şattülrap Nehri'ni oluşturmaktadır.

Su meselesi, Irak'ta giderek kötüleşen su krizinin Türkiye'nin Irak kamuoyundaki imajına ciddi zarar vermesi sebebiyle Türkiye-İrak ilişkilerinin gelişmesinin önündeki en ciddi engellerden biri olabilir. Bu konunun yarattığı olumsuz atmosfer ikili ilişkilerin gelişmesi için elverişsiz bir durum oluşturmaktadır. Dahası iki ülke arasındaki yakınlaşmayı ve iş birliğini destekleyen Iraklı elitleri de zor bir durumda bırakmaktadır.

Türkiye-İrak yakınlaşmasına karşı olan Iraklı siyasi ve medya kuruluşlarının su meselesini istismar etmeleri ciddi bir tehlike arz etmektedir. Bu odaklar, su meselesini geleneksel medya/sosyal medya platformlarında Türkiye'nin itibarını zedelemeye yönelik "organize" kampanyalar başlatmak için kullanmaktadır. Su konusunda zaman zaman tekrarlanan bu Türkiye karşıtı medya kampanyalarının en büyük zararı, Irak kamuoyunda bazı kesimlerde yankı uyandırmasıdır. Başlangıçta Türkiye-İrak yakınlaşmasını desteklemiş olan bazı kesim-

ler, daha sonra bu tür kampanyaların etkisi altında yakınlaşmaya ve Türkiye'ye karşı olabilirler.

Elbette Irak kamuoyu su krizi konusunda İran'a karşı da tepki sahibidir. İran son yıllarda kırk ikiden fazla nehir ve kolunu Irak topraklarından uzaklaştırarak güzergâhlarını İran topraklarına doğru yönlendirdi. Ancak çoğu Iraklı, Irak'a akan suyun büyük bir kısmının (yaklaşık %65-70'i) Türkiye'den geldiğini¹⁴ ve Türkiye'den gelen su seviyelerinde gözle görülür bir düşüş olduğunu düşünmektedir.

Su meselesi de hakiki bir çözüme ulaşılması maksadıyla meselenin insani, çevresel, iklim değişikliği, siyasi ve ekonomik olmak üzere tüm yönlerini kapsayacak objektif bir tartışma yapılması gerekmektedir.

İnsani boyutta, Irak nüfusu arasında su kıtlığından etkilenen en kırılgan grubu, yani çiftçileri ve küçük ölçekli tarımsal proje sahiplerini net bir şekilde anlamalıyız. Tarım; 2003'teki

14 Nadhir Al-Ansari, "Water Resources of Iraq", *Journal of Earth Sciences and Geotechnical Engineering*, Vol. 11, No. 2, 2021,s.18.

Su meselesi de hakiki bir çözüme ulaşılması maksadıyla meselenin insani, çevresel, iklim değişikliği, siyasi ve ekonomik olmak üzere tüm yönlerini kapsayacak objektif bir tartışma yapılması gerekmektedir.

ABD işgali ve işgalinin ardından Irak ekonomisinin kötüleşmesinden en çok etkilenen sektörlerden biri olduğu için bu kesim geçim kaynaklarını korumak için mücadele etmektedir. Bunun nedeni bir yandan su kıtlığı, hükümet desteğinin yokluğu ve bu sektörün geliştirilmesine yönelik zayıf planlama, diğer yandan elektrik ve diğer hizmetlerde süregelen krizler ve şu anda Irak devletinin her kademesinde yaygın olan yolsuzluktur.

Su kıtlığından etkilenen insanlar Irak toplumunun büyük bir kesimini oluşturmaktadır ve bunların çoğu Irak'ta iktidarı kontrol eden siyasi ve silahlı gruplara bağlı değildir. Bu durum, bugün Irak'ta çiftçiliğin zorluklarından kaynaklanan sıkıntıları hafifletecek devlet işlerine erişimlerinin olmamasından da anlaşılmaktadır. Iraklıların bu kesimi sadelik, nezaket ve duygularında doğallık ile karakterize edilir. Türkiye, tarım için su sağlayarak onların kalbini hızla kazanabilir. Aynı zamanda Irak'taki Türkiye karşıtı lobi, su sıkıntısı yaşanması hâlinde bu kesimin zihnini hızla etkileyebilir ve Türkiye'ye karşı harekete geçirebilir. Başka bir deyişle, Irak'taki su krizi Türkiye'nin bu ülkedeki yumuşak gücünü sürekli olarak zayıflatabilir.

Ayrıca konunun insani boyuttan kaynaklanan bir de güvenlik boyutu var. Irak'ın birçok bölgesinde çiftçilikle uğraşan toplumda gözle görülür bir olgu

var; hayal kırıklığına uğramış ve tarıma devam etme niyeti olmayan bazı gençler, Irak'ın her tarafına yayılmış terörist gruplara ve milislere katılmanın cazibesine kapılıyorlar. Bu örgütlerin duruşunun Türkiye'nin çıkarlarına aykırı olduğu bilinmektedir.

Çevresel boyutta, Türkiye ve Irak da dâhil olmak üzere dünyanın birçok bölgesinin karşı karşıya olduğu iklim değişikliği konulu sınamalar, iki ülke arasında su paylaşımına ilişkin her türlü teknik tartışmada dikkate alınmalıdır. Irak nasıl çölleşme, kuraklık ve su kıtlığı sorunlarıyla karşılaşıyorsa, Türkiye de son yıllarda kar yağışı miktarında keskin bir düşüş yaşadı. Biriken karların erimesinin büyük nehirlerin ana kaynağı olduğu iyi bilinmektedir. Türkiye'deki camilerde son zamanlarda, su zengini bu ülkede alışık olmadığımız bir şekilde yağmur duası yapılmaktadır.

Şubat 2024'te bir televizyon konuşmasında Irak Başbakanı es-Sudani, Iraklı çiftçilere su israfını azaltan modern sulama faskiyelerini kullanmalarını tavsiye etti. Es-Sudani, tüm dünyayı etkileyen iklim değişikliği nedeniyle Iraklı çiftçilerin su bolluğunun geçmişte olduğu gibi geri dönmesini beklememeleri gerektiğini belirtti.

Siyasi boyutta ise her iki ülke de bu konuyu bir anlaşmazlık unsuru olmaktan çıkarıp aralarındaki iş birliğini geliştirecek bir faktöre dönüştürmek için çaba

göstermelidir. Irak'ın su kaynaklarının yönetimini acilen iyileştirmesi ve su kaynaklarının kullanımında ve modern sulama yöntemlerinde daha yönetimli bir politika benimseyerek bu kaynaklarda hâlihazırda mevcut olan önemli israfı azaltması gerektiği iyi bilinmektedir. Bu alanlarda gelişmiş bir ülke olan Türkiye, her iki ülkenin karar vericilerinde siyasi irade mevcut olduğu takdirde, su kaynakları yönetimini geliştirme çabalarında Irak için stratejik bir ortak olabilir. Öte yandan Türkiye, Irak kamuoyunun kendi su politikasını anlaması için daha fazla

çaba sarf etmeli ve Türkiye karşıtı taraflarca Irak'a su tahsisinin azaltılmasının siyasi bir karar veya Irak'a yönelik bir baskı taktiği olduğunu öne süren klişeleşmiş imajı değiştirmelidir. Türkiye, Irak'a su akışının azalmasına neden olan teknik ve doğal faktörleri vurgulamaya daha fazla önem vermelidir.

Ekonomik açıdan Türkiye ve Irak arasında ekonomik iş birliği için umut verici bir süreç öngörülmektedir ve su hayatın özü olduğu için Irak'ta suyun mevcudiyeti her türlü ekonomik faaliyet için kesinlikle gerekli bir koşuldur.

SONUÇ

Türkiye-İrak ilişkileri, iş birliği fırsatlarını hayata geçirmek için her iki ülkedeki karar vericilerin güçlü bir siyasi irade ve dikkatle yaklaşmasını gerektiren çok önemli bir dönüm noktasında yer almaktadır. Tekrar karşılaşılmayacak bu fırsatlar, iki ülke arasındaki ilişkilerde gerçek bir dönüşüm yaşanmasını sağlayabilir. İkili ilişkiler onlarca yıl boyunca sadece iki uç arasında gidip gelmiştir: "geleneksel" iş birliği ya da ilişkilerin durağanlaşmasına yol açan "sınırlı" anlaşmazlık.

Mevcut durumda, özellikle ekonomi ve güvenlik alanlarında olmak üzere, ikili iş birliğini ilerletmek ve stratejik düzeye taşımak için gerçek bir fırsat bulunmaktadır. İstikrarsızlığın damgasını vurduğu mevcut uluslararası ve bölgesel ortama rağmen Türkiye-İrak ilişkilerini zayıflatan faktörleri avantaja dönüştürmek ve iki ülke ve halkları arasındaki ortak çıkarları geliştirmek için doğru zaman olabilir.

İrak-Türkiye ilişkilerinin geleceği, bir yandan iki ülke arasında iş birliği ve yakınlaşmayı arttırmaya yönelik umut verici yeni beklentiler, diğer yandan da geleneksel gerilim faktörleri arasında bir çatışma olarak değerlendirilebilir. Şu anda her iki ülke yönetiminin de aralarındaki iş birliğini geliştirmek için gerçek bir siyasi iradeye ve karşılıklı çıkarlar konusunda yüksek düzeyde bir farkındalığa sahip bulunduğu açıktır. Dolayısıyla, ikili iş birliği için umut verici yeni fırsatlar mevcuttur. Bu iş birliği ihtimalinin önünü kesebilecek tek durum, uluslararası ve bölgesel faktörlerin Irak'taki siyasi, güvenlik ve ekonomik durumu bozması sonucunda yaşanabilir.

Not: Aralık 2023'te SETA Vakfı tarafından yayımlanan "Rouya Turkiyyah" dergisinin 12. cilt 4. sayısında Arapça olarak yayımlanan makalenin genişletilmiş ve düzenlenmiş Türkçe versiyonudur.

 www.orsam.org.tr

    [orsamorgtr](https://www.youtube.com/orsamorgtr)